Opgesteld door: Sandra Beekhoven (kennismakelaar Kennisrotonde) en Jan Maarse (Sardes) en Robine Mens (Sardes).
Vraagsteller: sbo-instelling - leraar

Geraadpleegde experts: Evelien van Wingerden (Vrije Universiteit), Kees Vernooy (Expertisebureau Effectief Onderwijs) en Kees Broekhof (Sardes)

Referentie: Kennisrotonde. (2018). *Wat zijn effectieve manieren om zeer moeilijk lerende kinderen begrijpend lezen te leren?* (KR. 334). Kennisrotonde. NRO: Den Haag.

Datum: 01-02-2017

Vraag

Wat zijn effectieve manieren om zeer moeilijk lerende kinderen begrijpend lezen te leren?

Kort antwoord

Onderzoek van Van Wingerden e.a. (2017) naar hoe kinderen met een verstandelijke beperking (VB) begrijpend lezen toont aan dat de *simple view of reading* standhoudt. Dit wil zeggen dat ook voor deze kinderen het niveau van begrijpend lezen wordt bepaald door de vaardigheden in technisch lezen en begrijpend luisteren. Kinderen met VB zijn gebaat bij veel en structureel aanbod, systematische en expliciete instructie en veelvuldige oefening in (begrijpend) lezen (Allor e.a., 2010). Een onderwijsprogramma waarin aandacht is voor expliciet *modelen*, begeleide inoefening, correctieve feedback, *scaffolding,* het bevestigen en belonen van goed resultaat en cumulatief toetsen, helpt hierbij.

Leren (begrijpend) lezen

Begrijpend lezen is een complex proces dat start bij het zien van een tekst en eindigt met het opnemen van hetgeen er staat in het geheugen (Anderson en Pearson, 1984). ‘Begrijpen’ heeft daarbij betrekking op het ‘leggen en opslaan van verbanden tussen verschillende stukjes informatie’ (van den Broek, 2009). Om dit te kunnen, dienen kinderen verschillende (cognitieve) vaardigheden te bezitten. De kern van begrijpend lezen is beschreven in de *simple view of reading* (Hoover en Gough, 1990; Just en Carpenter, 1980), die stelt dat de vaardigheid in begrijpend lezen grotendeels bepaald wordt door de vaardigheden in technisch lezen en begrijpend luisteren.

Kinderen met een verstandelijke beperking en (begrijpend)lezen

Zeer moeilijk lerende kinderen zijn binnen de context van deze vraagstelling kinderen met een verstandelijke beperking. Zij hebben vaak moeite met cognitieve processen als plannen, problemen oplossen en informatie onthouden (American Psychiatric Association, 2013; Van Wingerden e.a., 2017). Kinderen met VB ontwikkelen zich in een lager tempo dan kinderen zonder VB. Dit geldt ook voor de ontwikkeling van geletterdheid bij kinderen met VB (Erickson, 2009). Kinderen met taalachterstanden als gevolg van een verstandelijke beperking worden al vroeg geconfronteerd met uitdagingen in het leren van de verschillende stappen die nodig zijn om begrijpend te leren lezen (Catts e.a., 2002). De beperkingen in het conceptuele domein maken leren lezen moeilijk, maar niet onmogelijk voor kinderen met VB.

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

Uit onderzoek blijkt dat veel kinderen met VB in staat zijn om basisvaardigheden in lezen en schrijven te verwerven. Hierbij wordt de kanttekening geplaatst dat de verschillen groot zijn tussen kinderen met VB en de mate waarin zij leren lezen en schrijven ook sterk verschilt (Van Wingerden e.a., 2014). De ontwikkeling van leesvaardigheden van kinderen met VB verloopt via dezelfde lijn als kinderen zonder VB (Van Wingerden e.a., 2017).

Onderzoek van Van Wingerden e.a. (2017) naar hoe kinderen met VB begrijpend lezen toont aan dat de *simple view of reading* standhoudt. Dit wil zeggen dat ook voor deze kinderen het niveau van begrijpend lezen wordt bepaald door de vaardigheden in technisch lezen en begrijpend luisteren. In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen expliciet en impliciet tekstbegrip. Met expliciet tekstbegrip wordt een lager (meer letterlijk) niveau van tekstbegrip bedoeld. Met impliciet tekstbegrip wordt een hoger niveau van tekstbegrip bedoeld, waarbij het begrip niet beperkt is tot de letterlijke tekst. Bij beginnende lezers vraagt technisch lezen veel denkruimte van de leerling, waardoor er minder aandacht beschikbaar is voor dieper (impliciet) tekstbegrip. De bevindingen van Van Wingerden laten zien dat beperkingen in "tekstbegrip bij kinderen met een VB deels veroorzaakt wordt door (beperkingen) in de ontwikkeling van taal gerelateerde vaardigheden: woordenschat, grammatica en de basisvoorwaarden voor geletterdheid. Echter, er is ook een direct effect van de cognitieve beperking op het begrijpend lezen" (Van Wingerden, 2017, p. 145). De cognitieve beperking van kinderen met VB maakt impliciet tekstbegrip een blijvende uitdaging voor hen.

Werken aan begrijpend lezen met kinderen met een verstandelijke beperking

Voor kinderen met VB zijn diverse interventies beschreven waar deze groep baat bij heeft. Zowel voor technisch als begrijpend lezen zijn er op onderzoek gebaseerde technieken beschreven, o.a. in het werk van professor Jill Allor. Kinderen met VB zijn gebaat met veel en structureel aanbod, systematische en expliciete instructie en veelvuldige oefening in (begrijpend) lezen (Allor e.a., 2010). Gebruik voor expliciete instructie (bijvoorbeeld) het Expliciete Directe Instructie model, waarbij o.a. begeleide inoefening een belangrijke stap is. Met collega-onderzoekers publiceerde Allor een aantal *research-based tips* voor leesinstructie aan kinderen met VB (Lemons e.a., 2016). Hierin wordt het belang van een onderwijsprogramma benadrukt dat expliciet *modelen*, correctieve feedback, *scaffolding,* het bevestigen en belonen van goed resultaat en cumulatief toetsen aanbiedt.

- *Expliciet modelen*

Hardop denken. Laat de leerling zien hoe jij de opdracht aanpakt, wat er in jouw hoofd omgaat als je een tekst leest. Zie de website van kenniscentrum begrijpend lezen voor meer informatie.

- *Correctieve feedback*

Bij correctieve feedback maakt de leerkracht de leerling duidelijk welke fout hij heeft gemaakt. Het corrigeren van fouten kan zowel impliciet, door het herhalen van het juiste antwoord, als expliciet, waarbij de fout wordt benoemd. Bij leerlingen met VB ligt het voor de hand om vooral expliciete feedback te geven, omdat deze leerlingen het moeilijker zullen vinden om impliciete feedback te verbinden met eerder verworven kennis.

- *Positief bevestigen en belonen*

Correctieve feedback is het benoemen van wat niet goed gaat. Het bevestigen en belonen van goed resultaat is het benoemen van wat wel goed gaat. Bevestigen en belonen vergroot het zelfvertrouwen van kinderen. Dit is van belang omdat zelfvertrouwen een voorwaarde is voor kinderen om zelfstandig met een tekst te kunnen werken.

- *Scaffolding*

Scaffolding betekent de leerlingen een 'opstapje' bieden naar het juiste kennisniveau. Met andere woorden, de leerkracht biedt instructie en feedback aan die net boven het niveau van de leerling is, waardoor de leerling een hoger niveau bereikt. In de context van begrijpend lezen betekent dit dat de leerkracht de leerling stapsgewijs helpt om de juiste verbanden te leggen, met vragen als 'wat heb je

hier eerder over gelezen?', 'wat heeft dit te maken met het onderwerp van de tekst?', 'wat staat hierover in de eerste alinea?' etc.

- *Cumulatief toetsen*

Bij cumulatief toetsen wordt niet alleen de nieuwe stof getoetst, maar ook de daaraan voorafgaande stof. De bevraagde kennis en vaardigheden nemen zo steeds toe. In het kader van begrijpend lezen betekent dit bijvoorbeeld dat toetsen niet alleen over de laatst geleerde leesstrategie gaan, maar ook over eerder geleerde strategieën. In feite is dit het herhalen van de lesstof, wat vooral van belang is voor leerlingen met geheugenproblemen.

Begrijpend luisteren, het begrijpen van gesproken taal, is een voorwaarde voor begrijpend lezen. Al voordat kinderen kunnen lezen is het gebruik van prentenboeken en interactief voorlezen een beproefde methode voor leerkrachten om aan begrijpend luisteren te werken. Vragen stellen op verschillende niveaus leidt tot dieper begrip en zet kinderen aan het denken (Damhuis en Litjens, 2003). Interactief voorlezen van prentenboeken en informatieve boeken is ook zeer geschikt voor woordenschatontwikkeling en het opbouwen van kennis van de wereld, beide belangrijke voorspellers van begrijpend lezen (Kenniscentrum begrijpend lezen). Begrijpend luisteren is niet alleen een onderwerp voor de onderbouw; ook in de bovenbouw kan deze vaardigheid verder ontwikkeld worden (zie www.leerlijnentaal.nl).

Uit onderzoek van Van der Schuit e.a. (2010) blijkt dat de taalontwikkeling, communicatieve vaardigheden en ontluikende geletterdheid van jonge kinderen met meervoudige beperkingen, waaronder kinderen niet die spreken, worden bevorderd wanneer er op school en/of het kinderdagverblijf een programma wordt aangeboden met leeractiviteiten rondom een centraal thema, interactief voorlezen en ontdekkend en betekenisvol leren (het KLIN*c*-Atelier, gebaseerd op de pedagogische visie van Reggio Emillia).

Conclusie

De geraadpleegde onderzoeken beschrijven leren lezen voor kinderen met VB als een uitdagend proces, waarbij er wel degelijk resultaat mogelijk is. Een intensief en structureel programma is hierbij noodzakelijk.

Geraadpleegde bronnen

Allor, J.C., Champlin, T.M., Gifford, D. B. en Mathes, P.G. (2010). Methods for increasing intensity of reading instruction for students with intellectual disabilities. *Education and training in autism and developmental disabilities,* 45(4), 500-511. https://pdfs.semanticscholar.org/0c07/05b53d19d1c7553b7b53f8a1c993d1890e40.pdf

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5e editie). American Psychiatric Association: Washington, DC.

Anderson, R.C. en Pearson, P.D. (1984). *A schema-theoretic view of basic processes in reading.* In P.D. Pearson (Ed.), Handbook of Reading Research (pp.255-291). New York: Longman. Verkregen op 29-01-2018, van https://www.cambridge.org/core/books/interactive-approaches-to-second-language-reading/FA90628F0231C0C5116B08C1E967FA50

Catts, H.W., Fey, M.E., Tomblin, J.B. en Zhang, X. (2002). A Longitudinal Investigation of Reading Outcomes in Children With Language Impairments. *Journal of Speech, Language, and Hearing research*, 45, 1142-1157

Damhuis, R. en Litjens, P. (2003). *Mondelinge communicatie. Drie werkwijzen voor mondelinge taalontwikkeling.* Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands. Verkregen op 29-01-2018, van http://nederlands.slo.nl/Paginas/Mondelinge-Communicatie.-Drie-werkwijzen-voor-mondelinge-taalontwikkeling.aspx

Erickson, J.P. (2009*). Research-Based Practices for Creating Access to the General Curriculum in Reading and Literacy for students with significant intellectuel disabilities*. Geraadpleegd op 18-01- 2018, van Center for Literacy en Disability Studies: http://idahotc.com/Portals/15/Docs/IAA/10-11%20Docs/Research_Based_Practices_Reading_2009.pdf

Hoover, W. en Gough, P. (1990). The simple view of reading. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 2, 127–160. https://link.springer.com/article/10.1007/BF00401799

Just, M.A. en Carpenter, P.A. (1980). A theory of reading: From eye fixations to comprehension. *Psychological Review, 87,* 329-354. http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1731&context=psychology

Kenniscentrum begrijpend lezen. *Voorwaarden voor begrijpend lezen.* Geraadpleegd op 24-01-2018, van Kenniscentrum begrijpend lezen: http://www.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl/jonge-kind/voorwaarden.aspx

Lemons, C.J., Allor, J.H., Al Otaiba, S. en LeJeune, L.M. (2016). 10 researched based tips for enhancing literacy instruction for students with intellectual disability. *Teaching Exceptional Children* 49(1), 19-30.

Van der Broek, P.W. (2009). *Cognitieve en neurologische processen tijdens begrijpend lezen:*

Fundamenteel onderzoek en onderwijskundige toepassing. Oratie. Leiden: Universiteit Leiden. https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/19666

Van der Schuit, M., Seger, M., Van Balkom, H. en Verhoeven, L. (2011). How cognitive factors affect language development in children with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 32, pp. 1884-1894.

Van Wingerden, E., Segers, E., Van Balkom, H., Verhoeven, L. (2014). Cognitive and linguistic predictors of reading comprehension in children with intellectual disabilities. *Research in developmental disabilities*, 3139-3147.

Van Wingerden, E. (2017). *Reading Comprehension Development in Children with Intellectual Disabilities.* Proefschrift. Verkregen op 29-01-2018, van https://www.semanticscholar.org/paper/Reading-Comprehension-Development-in-Children-with-Wingerden-Wingerden/12208bcbae279653e94c0e71a9f1206e2adec197

Van Wingerden, E., Segers, E., Van Balkom, H. en Verhoeven, L. (2017). Foundation of reading comprehension in children with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 60, 211-222.

Vernooy, K. (2007). *Effectief leesonderwijs nader bekeken.* Paper geschreven voor de implementatiekoffer van site www.schoolaanzet.nl en www.taalpilots.nl . Verkregen van 29-01-2018, van http://www.schoolaanzet.nl/uploads/tx_sazcontent/KRBV046.pdf

Meer weten?

1. School Aan Zet (2014). *Kwaliteitskaart begrijpend luisteren*. Den Haag: School Aan Zet (geschreven door Kees Broekhof). http://www.schoolaanzet.nl/uploads/tx_sazcontent/Begrijpend_luisteren.pdf
2. Krings-Heussen, M. (2006). Van begrijpend luisteren naar begrijpend lezen: een werkwijze voor het basisonderwijs en het speciaal onderwijs. *JSW*, 90 (2), 28-31. http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiCv5HltvDYAhVCbxQKHbilAk0QFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl%2F~%2Fmedia%2F25fbb11e864b40c0a8c81a710141d37e.ashx&usg=AOvVaw2aqwQ5pYeI-7REzAUwgvP_
3. Vernooy, K. (2014). *Goed lesgeven doet er toe voor de zwakke lezer*. https://didactiefonline.nl/artikel/goed-lesgeven-doet-er-toe-voor-zwakke-lezer

4. Wij-leren. Expliciete Directe Instructie model. https://wij-leren.nl/expliciete-directe-instructie-edi.php

Onderwijssector

SO

Trefwoorden

Zeer moeilijk leren, begrijpend lezen, begrijpend luisteren, technisch lezen

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL